

A Survey of the Southern Thai Books Information Resources Status : A Case Study of Phatthalung and Songkhla Provinces

Kaimook Uttayawalee

M.A. (History), Assistant Professor,

Department of History and Art, Faculty of Humanities and Social Sciences,

Prince of Songkla University

E-mail: uKaimook@bunga.pn.psu.ac.th

Abstract

This article aimed to investigate the status of southern Thai books information resources in Phatthalung and Songkhla provinces. The southern Thai books are important evidences for the historical study and southern cultures; they provide historical information and show the way of lives of Thai southerners. This survey also studied history of information resources, process of the southern Thai book preservation and the problems and obstacles of historical and cultural studies of southern Thailand.

Keywords: historical and cultural information resource, local southern cultures,
southern Thai book, southern Thailand

การสำรวจสถานภาพแหล่งข้อมูลสมุดไทยภาคใต้ : กรณีศึกษาจังหวัดพัทลุงและสงขลา

ไข่มุก อุทยาวลี

ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์), ผู้ช่วยศาสตราจารย์

E-mail: uKaimook@bunga.pn.psu.ac.th

ภาควิชาประวัติศาสตร์และศิลปะ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการศึกษาสถานภาพของแหล่งข้อมูลสมุดไทยภาคใต้พื้นที่จังหวัดพัทลุงและจังหวัดสงขลา ผลการสำรวจพบว่าสมุดไทยมีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของท้องถิ่นภาคใต้คือ สมุดไทย จัดเป็นหลักฐานเอกสารประเภทหนึ่งที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของคนไทยภาคใต้ และเป็นแหล่งภูมิปัญญา ที่บ่งบอกสภาพวิถีชีวิตคนไทยในท้องถิ่นภาคใต้ นอกจากนี้ ยังได้ศึกษาวิเคราะห์ประวัติความเป็นมาของแหล่งข้อมูล กระบวนการดำเนินการอนุรักษ์ เผยแพร่ผลงานเกี่ยวกับสมุดไทย เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยด้านประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้ ตลอดจนการศึกษาปัญหา อุปสรรคของการดำเนินงาน และแนวทางในการพัฒนาศักยภาพแหล่งข้อมูลสำหรับการศึกษาค้นคว้าด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมภาคใต้ในอนาคต

คำสำคัญ: ภาคใต้ของไทย, วัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้, สมุดไทยภาคใต้, แหล่งข้อมูลการศึกษาทางวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ภาคใต้

บทนำ

การศึกษาวเคราะห์สถานภาพเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของแหล่งข้อมูลสมุดไทยภาคใต้ในปัจจุบัน ใช้แหล่งข้อมูลสมุดไทยในพื้นที่ที่ทำการสำรวจ คือ จังหวัดพัทลุงและจังหวัดสงขลา ในจังหวัดพัทลุง ได้แก่ แหล่งข้อมูลศูนย์วัฒนธรรมโรงเรียนสตรีพัทลุง และพิพิธภัณฑ์วัดเขียนบางแก้ว ส่วนจังหวัดสงขลา ได้แก่ สถาบันทักษิณคดีศึกษา สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา และหอสมุดแห่งชาติกาญจนาภิเษก แหล่งข้อมูลสมุดไทยดังกล่าวเป็น

หน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นเพื่ออนุรักษ์เผยแพร่ข้อมูลด้านวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ภาคใต้ซึ่งทำให้เกิดกระบวนการเก็บรักษาข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาเกี่ยวกับท้องถิ่นภาคใต้ จุดประสงค์หลักของการก่อตั้งแหล่งข้อมูล ซึ่งมักเป็นศูนย์วัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นเหตุให้หน่วยงานดังกล่าวมีภารกิจสำคัญในการรวบรวมศึกษา และเผยแพร่ข้อมูลทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะเอกสารโบราณของท้องถิ่นที่เรียกว่าสมุดไทย ถึงแม้ว่า ในกระบวนการดำเนินงานของแหล่งข้อมูลปัจจุบันได้

มีการพัฒนาระบบข้อมูลสำหรับเผยแพร่แต่ก็ยังมีปัญหาที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินการเพื่ออนุรักษ์และเผยแพร่ผลงานของแหล่งข้อมูลเองอยู่ด้วยการแก้ไขปัญหานี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากภาครัฐ และชุมชน

1. แหล่งข้อมูลจังหวัดพัทลุง

แหล่งข้อมูลจังหวัดพัทลุงมีสองแหล่งคือ ศูนย์วัฒนธรรมโรงเรียนสตรีพัทลุง และพิพิธภัณฑสถานวัดเขียนบางแก้ว

1.1 แหล่งข้อมูลสมุดไทยศูนย์วัฒนธรรมโรงเรียนสตรีพัทลุง

ที่มาของการก่อตั้งศูนย์วัฒนธรรมโรงเรียนสตรีพัทลุง

ศูนย์วัฒนธรรมโรงเรียนสตรีพัทลุงพัฒนาจากชมรมที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการใน พ.ศ. 2524 เริ่มมีการจัดชมรมที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย อาทิ ชมรมส่งเสริมวัฒนธรรม การเรียนการสอนภาษาและวัฒนธรรม คติชาวบ้าน สื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน ผู้อำนวยการโรงเรียนสตรีพัทลุงซึ่งดำรงตำแหน่งประธานศูนย์วัฒนธรรมด้วยได้จัดตั้งคณะกรรมการวัฒนธรรมของจังหวัดพัทลุงใน พ.ศ. 2526 สอดคล้องกับคำสั่งคณะกรรมการการดำเนินงานวัฒนธรรมแห่งชาติ การดำเนินงานของคณะกรรมการดังกล่าว ได้สนับสนุนส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าข้อมูลด้านวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกันการสนับสนุนส่งเสริมงานด้านวัฒนธรรมยังสอดคล้องกับการเรียนการสอน โดยเฉพาะการสอนหมวดสังคมศึกษาในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ดังนั้นโครงการที่สนับสนุนการเรียนการสอนจึงนำไปใช้ได้โดยตรงกับการศึกษาของโรงเรียนสตรีพัทลุง (ศูนย์วัฒนธรรมโรงเรียนสตรีพัทลุง, 2529, 1)

การบริหารงานของศูนย์วัฒนธรรมโรงเรียนสตรีพัทลุงยึดหลักนโยบายกระทรวงศึกษาธิการ ตั้งแต่ พ.ศ. 2544 กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดหน้าที่ของศูนย์

วัฒนธรรมที่สำคัญคือ ศูนย์วัฒนธรรมต้องมีหน้าที่เป็นแหล่งค้นคว้าและวิจัยด้านวัฒนธรรม ส่งเสริมพัฒนาและเผยแพร่วัฒนธรรม อบรมวิทยากร บุคลากรด้านวัฒนธรรม สนับสนุนการดำเนินการของหน่วยงานอื่นที่มีส่วนในการเผยแพร่งานด้านวัฒนธรรม ภาระหน้าที่ของศูนย์วัฒนธรรม จะเป็นไปตามการมอบหมายของคณะอนุกรรมการวัฒนธรรมจังหวัด หรือสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ การจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมที่โรงเรียนสตรีพัทลุง สอดคล้องกับหลักการของคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติที่ว่าผู้จัดตั้งศูนย์วัฒนธรรม ควรเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันการศึกษาซึ่งเป็นหน่วยงาน ที่มีความพร้อมด้านสถานที่ บุคลากรในการปฏิบัติงาน และคณะกรรมการดำเนินการในสถานศึกษาให้หัวหน้าสถานศึกษาดำรงตำแหน่งประธานศูนย์วัฒนธรรม โดยหลักการนี้ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง จึงได้ชื่อต่อท้าย ด้วยชื่อสถาบันการศึกษา ซึ่งเป็นที่ตั้งศูนย์ชื่อว่า “ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุงโรงเรียนสตรีพัทลุง” (ศูนย์วัฒนธรรมโรงเรียนสตรีพัทลุง, 2529, 1-3)

การดำเนินงาน

การดำเนินงานของแหล่งข้อมูลนี้ได้สนับสนุนกิจกรรมที่สอดคล้องกับการเรียนการสอนของในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาโดยอาศัยความร่วมมือของบุคลากรทางการศึกษาคือ ผู้สอนในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพัทลุง ซึ่งต้องรวบรวมข้อมูลเพื่อการศึกษา เช่น ข้อมูลทางวัฒนธรรมคติชนวิทยา ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นพัทลุง ผู้สอนในหมวดวิชาสังคมศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายสนับสนุนให้นักเรียนได้เรียนรู้และรวบรวมข้อมูลลายลักษณ์อักษรในด้านการเก็บรวบรวมสมุดไทยหรือที่ชาวไทยภาคใต้เรียกหนังสือบูदनั้น ทางศูนย์วัฒนธรรมแห่งนี้ได้จัดให้มีการเก็บรวบรวมสมุดข่อย ไບลาน และหนังสือที่ระลึกในโอกาสต่าง ๆ ที่เขียนเรื่องราวของท้องถิ่นพัทลุง

(ศูนย์วัฒนธรรมโรงเรียนสตรีพัทลุง, 2529, 3)

ตั้งแต่ พ.ศ. 2526 เป็นต้นมา ศูนย์วัฒนธรรมมีข้อมูลเพิ่มขึ้นโดยลำดับกิจกรรมที่ขยายขอบเขตทั้งข้อมูลวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ มีการเก็บรวบรวมวัตถุและเอกสารโบราณ (สมุดไทย) อีกทั้งจัดให้มีกิจกรรมทางวิชาการ เช่น ใน พ.ศ. 2528 จัดให้มีการสัมมนาประวัติศาสตร์และโบราณคดีพัทลุง (ศูนย์วัฒนธรรมโรงเรียนสตรีพัทลุง, 2529, 4)

การอนุรักษ์ข้อมูลสมุดไทยของศูนย์วัฒนธรรม
แหล่งข้อมูลสมุดไทยของศูนย์วัฒนธรรมโรงเรียนสตรีพัทลุง เริ่มต้นจากงานหอวัฒนธรรมซึ่งเป็นแหล่งเก็บสะสมข้อมูลเอกสารโบราณประเภทสมุดไทย ภาคใต้มีการพัฒนาขยายฐานของข้อมูลเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยอาศัยการเก็บข้อมูลจากแหล่งชุมชน มีการรับบริจาคเพื่อการค้นคว้าเผยแพร่ โดยเฉพาะเอกสารหนังสือชุดของชาวภาคใต้ที่รวบรวมจากอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดพัทลุง (สัมภาษณ์ อาจารย์ชนิษฐา สุวรรณลิขิต, ศูนย์วัฒนธรรมโรงเรียนสตรีพัทลุง) ปี พ.ศ. 2547 ได้มีโครงการพัฒนางานอนุรักษ์หนังสือโบราณอย่างต่อเนื่อง จนหอวัฒนธรรมได้มีฐานของข้อมูลเอกสารระดับหนึ่ง จัดสรรบุคลากรของโรงเรียนให้มีหน้าที่สำคัญในการเข้ามามีบทบาทในการดูแลรักษาและเผยแพร่งานอนุรักษ์ ทั้งได้มีคณะทำงานในรูปของคณะกรรมการด้านวัฒนธรรม ประมาณ 24 คนต่อระยะเวลา 3-4 ปี

การรวบรวมข้อมูลสมุดไทย

การรวบรวมข้อมูลสมุดไทยของศูนย์วัฒนธรรม เริ่มต้นจากหมวดสังคมศึกษาในส่วนการเรียนการสอนวิชาหลักฐานประวัติศาสตร์ โดยให้นักเรียนมีบทบาทในการรวบรวมสมุดไทยภาคใต้ทั้งประเภทหนังสือชุด บุตดำ ไບลาน กิจกรรมนี้จึงเท่ากับสนับสนุนให้เยาวชนในท้องถิ่นเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ของตนเอง การรวบรวมสมุดไทยของศูนย์วัฒนธรรม นอกจากอาศัยการค้นคว้าของนักเรียนแล้วยังได้สนับสนุนให้ผู้ปกครองและชาวบ้านในท้องถิ่นที่ต้องการเก็บรักษาข้อมูลทางวัฒนธรรมร่วมกันบริจาคสมุดไทย

ให้แก่ศูนย์วัฒนธรรม การดำเนินการเช่นนี้เป็นการประหยัดงบประมาณในการจัดซื้อหรือจัดค่าตอบแทนสำหรับต้นฉบับที่ได้รับมอบมาด้วย

การดูแลต้นฉบับ (การอนุรักษ์ต้นฉบับ) เอกสารสมุดไทย

การดำเนินการอนุรักษ์ต้นฉบับสมุดไทยของศูนย์วัฒนธรรมประกอบด้วยแหล่งจัดเก็บ เพื่อการดูแลรักษาและจัดให้มีการเผยแพร่เพื่อการศึกษาเรียนรู้แก่ผู้สนใจที่มีทั้งนักเรียน นักศึกษา นักวิชาการชาวไทยและต่างประเทศ แหล่งจัดเก็บปัจจุบันเป็นห้องเก็บเอกสารมีตู้ของสมุดไทยจัดตามหมวดหมู่หรือประเภทของข้อมูล มีการดูแลโดยคัดเลือกข้อมูลสมุดไทยประเภทบุตดำ บุตดำ ไບลาน ทำความสะอาดการจัดเก็บไม่ได้ใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์เข้าช่วยเพราะทางศูนย์ฯ ยังขาดความรู้ในกระบวนการอนุรักษ์ดูแลต้นฉบับ วิธีการที่ดำเนินการคือการหมั่นดูแลตรวจสอบเอกสารให้คงสภาพเดิมมากที่สุด ปัจจุบัน (สำรวจปี พ.ศ. 2547) ใช้วิธีการเพียงการป้องกันปลวก มอดไม่ให้ทำลายต้นฉบับเอกสารเท่านั้น ในด้านการจัดระบบสารบัญชรรณานุกรมของข้อมูลสมุดไทย จัดเก็บในตู้เอกสารจัดแสดงเผยแพร่ และให้มีการศึกษาปฎิวรรตหมวดหมู่เอกสารที่จัดทำของศูนย์วัฒนธรรม มี 9 หมวด จากการสำรวจเอกสารการอนุรักษ์ต้นฉบับจากแหล่งดังกล่าวพบว่าทั้งหมดประมาณ 798 รายการ (เล่ม) ประกอบด้วยหมวดความเชื่อ ศาสนา ไสยศาสตร์ กฎหมาย ประเพณี ตำรายา วรรณกรรม นิทาน สุภาษิต รายการเอกสารที่มีจำนวนมากที่สุดคือหมวดศาสนา รองลงมาคือวรรณกรรม และไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ (ศูนย์วัฒนธรรมโรงเรียนสตรีพัทลุง, 2528, 1-78) นอกจากการอนุรักษ์ต้นฉบับเพื่อการเผยแพร่แล้ว ทางศูนย์วัฒนธรรมยังคาดหวังว่าในฐานะแหล่งศึกษาเรียนรู้วัฒนธรรมในส่วนของเอกสารสมุดไทยพื้นที่จังหวัดพัทลุง จะมีผู้สนใจเข้ามาศึกษาข้อมูลอย่างต่อเนื่องเพื่อการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของท้องถิ่นภาคใต้ตามเจตนารมณ์ของการ

จัดตั้งของศูนย์วัฒนธรรม (ชนิษฐา สุวรรณลิขิต, สัมภาษณ์)

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการอนุรักษ์เอกสารสมุดไทยของศูนย์วัฒนธรรม

ปัญหาในการดำเนินการเกี่ยวกับเอกสารสมุดไทยของศูนย์วัฒนธรรมได้แก่ปัญหาบุคลากร การดำเนินงานงบประมาณ การอนุรักษ์ต้นฉบับ การพัฒนาด้านข้อมูลเพื่อการศึกษาวัฒนธรรมโดยการศึกษาปริวรรต

ปัญหาด้านบุคลากรการดำเนินงานพบว่า การดูแลรักษาสมุดไทยต้องอาศัยบุคลากรที่มีความสนใจ มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ เห็นความสำคัญของคุณค่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น และต้องทุ่มเทเวลาการทำงานเกี่ยวกับข้อมูล ดังนั้นจึงเป็นภารกิจที่สำคัญสำหรับผู้ที่ร่วมดำเนินการ ปัญหาการอนุรักษ์ต้นฉบับในปัจจุบันเท่าที่พบคือ เอกสารบางส่วนชำรุด และปัญหาที่ศูนย์วัฒนธรรม ยังขาดความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในการดูแล ยืดอายุของต้นฉบับให้ยืนยาว ปัญหาหนึ่งจึงเป็นปัญหาสำคัญสำหรับการอนุรักษ์สมุดไทย การสำรวจลักษณะต้นฉบับสมุดไทย พอจะประมวลสภาพของต้นฉบับแบ่งเป็น 3 ลักษณะคือ 1. เอกสารที่มีความสมบูรณ์องค์ประกอบตัวเล่มครบถ้วน ประกอบด้วยปกหน้า หลัง เนื้อหาภายในครบถ้วน มีสภาพที่ยังสามารถนำมาใช้ศึกษาได้ 2. เอกสารที่ชำรุดไม่มาก เพราะผู้รวบรวมในขั้นตอนเก็บข้อมูลจากชุมชน พิจารณาวางยังสามารถนำมาใช้ในการศึกษาได้ ตัวอักษรยังมีความชัดเจนสามารถนำมาศึกษา จัดทำสำเนาได้อยู่ หากชำรุดอาจขาดหายเฉพาะปกหน้าหรือปกหลัง 3. เอกสารที่ชำรุดมาก ส่วนใหญ่เกิดจากปัญหาความชื้นสูง แมลงและเชื้อรา เอกสารกลุ่มที่ 3 มีจำนวนน้อยกว่ากลุ่มอื่น เพราะส่วนใหญ่สามารถรวบรวมข้อมูลในสภาพที่สามารถนำมาศึกษาได้ดี ส่วนปัญหาการชำรุดของเอกสารยังแก้ไขยากเนื่องจากศูนย์วัฒนธรรมยังขาดความรู้ ในการดูแลต้นฉบับโดยอาศัยเทคนิคทางวิทยาศาสตร์ และการอนุรักษ์ต้นฉบับตามหลักวิชาการที่ถูกต้อง

นอกจากนี้เอกสารเก่าประเภทใบลานของภาคใต้ที่รวบรวมที่พัทลุงส่วนใหญ่มีปัญหาตั้งแต่การจัดเก็บรวบรวมจากชุมชนเพราะตัวเล่มชำรุด การลำดับหน้าจึงไม่สามารถเรียงได้ถูกต้อง

ปัญหางบประมาณในส่วนของการดูแลรักษาทางศูนย์วัฒนธรรมได้รับงบประมาณประจำปีจากภาครัฐค่อนข้างจำกัด ทางผู้บริหารศูนย์ไม่ได้ขอการสนับสนุนจากเอกชนภายนอก ดังนั้นงบประมาณทั้งการบริหารทุนและการจัดกิจกรรมจึงมีจำกัด แหล่งข้อมูลนี้อาศัยสถานศึกษาและชุมชนเป็นหลักในการดำเนินการ ปัญหาการอนุรักษ์ต้นฉบับเท่าที่พบคือ การดูแลรักษาสมุดไทย ที่จัดเก็บจากชุมชนยังขาดการนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่ถูกต้องมาใช้ในการเก็บรักษา ดังนั้นเท่าที่ดำเนินการจะเป็นการรวบรวมดูแลเบื้องต้น โดยจัดหมวดหมู่เก็บในตู้เอกสาร การรักษาความสะอาด และการหมั่นหยิบมาสำรวจเพื่อป้องกันแมลง ปลวก เท่านั้น นอกจากนี้ตัวอาคารอยู่ในสภาพเก่า และอุณหภูมิที่ชื้นของพื้นที่โดยเฉพาะฤดูฝนยังเป็นปัญหาสำคัญของการดูแลรักษาเอกสารโบราณให้คงสภาพเดิม หรือการช่วยยืดอายุของสมุดไทยจากแหล่งอีกด้วย (ชนิษฐา สุวรรณลิขิต, สัมภาษณ์)

1.2 แหล่งข้อมูลสมุดไทยของพิพิธภัณฑวัดเขียนบางแก้ว

พิพิธภัณฑวัดเขียนบางแก้วตั้งอยู่ในบริเวณวัดเขียนบางแก้ว อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง ความสำคัญของวัดเขียนบางแก้วในประวัติศาสตร์ของพัทลุงคือ วัดเขียนบางแก้วเป็นศูนย์กลางของคณะสงฆ์วัดป่าแก้ว สร้างขึ้นร่วมสมัยกับเมืองพัทลุงที่บางแก้ว ภายในพิพิธภัณฑเป็นแหล่งเก็บรวบรวมโบราณวัตถุ และข้อมูลบันทึกของพัทลุง การดำเนินการในรูปแบบพิพิธภัณฑชุมชนอาศัยบทบาทของวัดซึ่งเจ้าอาวาสเป็นผู้มีหน้าที่ดูแลโบราณวัตถุและเอกสารโบราณที่เก็บรักษา ร่วมกับคณะกรรมการของวัด (พระครูใบฎีกาเดิม, สัมภาษณ์)

กระบวนการรวบรวมและเก็บรักษาต้นฉบับสมุดไทย

การรวบรวมสมุดไทยของแหล่งข้อมูลนี้เริ่มจากการเก็บสมุดไทยประเภทหนังสือบูชา ขุดดำ และใบลานที่มีอยู่แล้วของวัดเขียนบางแก้วเอง ร่วมกับการบริจาคของชาวบ้านในชุมชน ดังนั้นสมุดไทยที่เก็บรวบรวมจะเป็นข้อมูลเกี่ยวกับพัทธลุงเป็นส่วนใหญ่

ในปัจจุบันมีสมุดไทยประมาณ 50 เล่ม และใบลานอีกจำนวนหนึ่ง ลักษณะข้อมูลในเอกสารพบว่าหนังสือบูชาส่วนใหญ่จะบันทึกข้อมูลประเภทการแพทย์พื้นบ้าน โหราศาสตร์ ชาดก ส่วนหนังสือบูชาจะบันทึกข้อมูลประเภทตำนานประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น อาทิ เอกสารเรื่องเพลนางเลือดขาว พงศาวดารสมัยอยุธยา เป็นต้น โดยเฉพาะขุดดำที่บันทึกพงศาวดารสมัยอยุธยาตรงกับรัชกาลของสมเด็จพระเอกาทศรถ ซึ่งต่อมาทางกรมศิลปากรได้เข้ามาทำการสำรวจใน พ.ศ. 2546 - 2547 จัดให้มีโครงการอนุรักษ์สมุดไทย โดยคัดลอกต้นฉบับ และปริวรรต เพื่อประโยชน์ในการศึกษาประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเมืองพัทธลุงต่อไป (พระครูใบฎีกาเดิม, สัมภาษณ์)

นอกจากนี้เอกสารโบราณอีกประเภทหนึ่งคือใบลาน พบว่ายังมีหลงเหลืออยู่ในวัด และขาดการเก็บรักษาอย่างเป็นระบบทั้งการจัดหมวดหมู่ ขาดการสำรวจจำนวนและการทำบัญชีรายชื่อเอกสาร เอกสารกลุ่มนี้มีปัญหาเรื่องต้นฉบับชำรุด ตัวอักษรที่บันทึกบางเล่มเลื่อนหาย ทางวัดได้รวบรวมนำเก็บในตู้เอกสารเพื่อรอการศึกษาสำรวจของนักวิชาการที่สนใจ นอกจากนี้ปัญหาใบลานซึ่งยังขาดการอนุรักษ์ทั้งต้นฉบับ และการศึกษาอย่างเป็นระบบแล้ว สิ่งที่เป็นปัญหาอีกประการหนึ่งที่พบในการสำรวจเอกสารกลุ่มนี้ คือ การขาดความพร้อมในด้านสถานที่ที่เหมาะสมในการอนุรักษ์ต้นฉบับ ตัวอย่างเอกสารใบลานที่พบว่าชำรุดเนื้อหาส่วนใหญ่เป็นข้อมูลเกี่ยวกับพุทธศาสนา เช่น พระธรรมบทพิสดารเทศนา พระไตรปิฎกไตรมาส 89,000 ธรรมชั้นดี พระธรรมเจดีย์คัมภีร์ เป็นต้น

(โครงการอนุรักษ์สมุดไทย ภาคใต้เพื่อการศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมภาคใต้, 2547, 10 - 15)

ด้านความร่วมมือในการอนุรักษ์เอกสารโบราณทั้งหนังสือบูชา ใบลานของวัด ทั้งจากส่วนราชการและชุมชนท้องถิ่น พบว่าการดำเนินการส่วนใหญ่มาจากท้องถิ่น ดังจะเห็นได้ว่าการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์วัดเขียนบางแก้วเกิดจากวัตถุประสงค์ที่ชุมชนต้องการให้วัดเป็นศูนย์กลางในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนบางแก้ว พระสงฆ์และชาวบ้านจึงเป็นบุคลากรสำคัญในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ขณะที่ทางราชการได้เข้ามาสนับสนุนเป็นครั้งคราว อาทิ หน่วยงาน กรมศิลปากรที่เข้ามาศึกษาแหล่งข้อมูลโดยการจัดหมวดหมู่โบราณวัตถุ แต่ส่วนใหญ่มักเน้นการดูแลโบราณวัตถุอื่นซึ่งเป็นสมบัติของวัดมากกว่าต้นฉบับเอกสารโบราณ การศึกษาต้นฉบับมีการศึกษาโดยส่งเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรเข้ามาเยี่ยมชมต้นฉบับ และคัดลอกเพื่อนำไปศึกษาต่อไป ขณะที่กระบวนการอนุรักษ์ในปัจจุบันที่สำรวจมีจุดอ่อนในด้านการศึกษาต้นฉบับ และในกระบวนการเผยแพร่องค์ความรู้ เพราะพระสงฆ์และชาวบ้านยังขาดความรู้ที่ถูกต้องตามหลักวิชาการอนุรักษ์ต้นฉบับ เอกสารโบราณการอนุรักษ์เอกสารโบราณของแหล่งข้อมูลจึงยังไม่มีคุณสมบัติเพียงพอ (สัมภาษณ์พระครูใบฎีกาเดิม วัดเขียนบางแก้ว)

ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์เอกสารสมุดไทยของพิพิธภัณฑ์วัดเขียนบางแก้ว

ปัญหาของการอนุรักษ์เอกสารสมุดไทยของพิพิธภัณฑ์วัดเขียนบางแก้วที่ประมวลได้คือ ปัญหาในด้านบุคลากร ด้านงบประมาณ และด้านระบบการจัดเก็บข้อมูลต้นฉบับ

ปัญหาในด้านบุคลากร พบว่าในปัจจุบันการดูแลรักษาแหล่งข้อมูลต้องอาศัยพระสงฆ์ และชาวบ้าน บุคลากรของท้องถิ่นดังกล่าวไม่ได้มีหน้าที่ประจำในการอนุรักษ์อย่างเป็นระบบ ดังนั้นกระบวนการอนุรักษ์ของแหล่งข้อมูลยังขาดการดำเนินงานอย่างจริงจัง ทั้ง

การอนุรักษ์ต้นฉบับ และศึกษาข้อมูลเอกสารเอง ดังนั้น การอนุรักษ์เท่าที่ผ่านมาจึงเป็นการเก็บดูแลเท่าที่กระทำ ได้โดยขาดความรู้อย่างเป็นระบบและถูกต้องตามหลัก วิชาการ นอกจากนี้การขาดบุคลากรที่ดูแลทั่วถึงก็ทำให้ ต้นฉบับบางเล่มที่อาจมีความสำคัญในการศึกษาข้อมูล ของท้องถิ่นสูญหาย หรือเอกสารอาจถูกขโมยไป ใน ยุคหนึ่งที่มีปัญหาชาวต่างประเทศมาสืบค้นต้นฉบับ เอกสาร ท้องถิ่นโดยเฉพาะเอกสารประเภทตำรายา สมุนไพรพื้นบ้าน ปัญหานี้มักจะเกิดขึ้นในกรณีที่แหล่ง ข้อมูลขาดบุคลากรดูแลทั่วถึง และขาดการมีระบบใน การจัดเก็บเอกสารที่รัดกุม

ปัญหาด้านงบประมาณ พบว่า พิพิธภัณฑวัด เขียนบางแก้วเกิดจากชุมชนท้องถิ่นเองที่ต้องการมี แหล่งศูนย์กลางในการจัดเก็บรวบรวมหลักฐานทาง ประวัติศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อให้เยาวชนรุ่นหลังได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลวัฒนธรรมท้องถิ่น ดังนั้นงบประมาณมัก มาจากชุมชนเป็นหลัก อาทิ การบริจาคผ่านวัด เช่น การทำบุญของชาวบ้าน และผู้ที่เข้ามาเยี่ยมชม ซึ่งเป็น รายได้ที่ไม่แน่นอนของวัด ดังนั้นการจัดงบประมาณ ในการดูแลทั้งสนับสนุนบุคลากรที่เข้ามาช่วยเหลือใน ส่วนพิพิธภัณฑ และการจัดซื้อวัสดุในการเก็บรักษา ต้นฉบับเอกสารจึงเป็นไปอย่างจำกัด ปัญหาในด้านระบบ ของแหล่งข้อมูล การเก็บข้อมูลเอกสารทั้งหนังสือชุด และใบลานของทางวัด ปัจจุบันเพียงเก็บใส่ตู้เอกสาร ทั้งหนังสือชุดและใบลาน ขาดการจัดหมวดหมู่ และ การดูแลอย่างถูกต้อง จนไม่สามารถยืดอายุของเอกสาร โบราณดังกล่าว ซึ่งอาจจะเป็นประโยชน์ในการศึกษา ข้อมูลที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น ของพื้นที่ลงไป (พระครูใบฎีกาเดิม, สัมภาษณ์)

2. แหล่งข้อมูลจังหวัดสงขลา

การสำรวจแหล่งข้อมูลจังหวัดสงขลามีสามแหล่ง คือ สถาบันทักษิณคดีศึกษา สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา และหอสมุดแห่งชาติ กาญจนภิเษกจังหวัดสงขลา

2.1 แหล่งข้อมูลสมุดไทย สถาบันทักษิณคดีศึกษา

ที่มาของการก่อตั้ง แหล่งข้อมูลสถาบันทักษิณคดีศึกษา

การก่อตั้งสถาบันทักษิณคดีศึกษาซึ่งเป็นแหล่ง ข้อมูลสมุดไทยภาคใต้ที่เก็บรวบรวมข้อมูลพื้นที่ภาคใต้ บริเวณสงขลาเป็นหลัก และข้อมูลพื้นที่จังหวัดต่าง ๆ รวบรวมเพื่อการศึกษาของเยาวชนและนักวิชาการ ทั้ง ในและต่างประเทศอย่างเป็นระบบ ที่มาของแหล่งข้อมูล นี้สืบเนื่องจากการศึกษาของวิทยาลัยวิชาการศึกษา วิทยาเขตภาคใต้ ซึ่งจัดขึ้นที่จังหวัดสงขลาครั้งแรกใน พ.ศ. 2511 การเก็บข้อมูลสมุดไทย เกิดจากการเรียน การสอนวิชาโทภาษาไทย รายวิชาคติชนวิทยา ซึ่ง รวบรวมความรู้ทั้งวัตถุของจริงที่ให้นักศึกษาเก็บข้อมูล ประเภทหนังสือชุดในท้องถิ่น รวมทั้งข้อมูลที่เป็นมุขปาฐะ ข้อมูลเหล่านี้ได้เป็นที่มาให้เกิดการจัดเก็บอย่างเป็น ระบบ และมีเป้าหมายจนเกิดห้องวรรณกรรมท้องถิ่น ภาคใต้ และโครงการศูนย์ส่งเสริมภาษาและวัฒนธรรม ภาคใต้ในปลายปี พ.ศ. 2518 และได้ขยายการก่อตั้ง การศึกษาด้านไทยคดีศึกษา และศูนย์ส่งเสริมภาษา และวัฒนธรรม ภาคใต้ใน พ.ศ. 2521 ต่อมาใน พ.ศ. 2530 สถาบันทักษิณคดีศึกษาได้ดำเนินการย้ายสถานที่ มาตั้ง ณ บ้านอ่าวทราย ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา (สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, สัมภาษณ์)

กระบวนการอนุรักษ์ข้อมูลสมุดไทยของแหล่ง ข้อมูล

การเก็บข้อมูลสมุดไทยภาคใต้ของแหล่งข้อมูล เริ่มประมาณ พ.ศ. 2513 สืบเนื่องจากการเรียนการสอน คติชนวิทยา จึงมีการรวบรวมหนังสือชุดจากชุมชน ต่าง ๆ เพื่ออนุรักษ์และศึกษา การสะสมข้อมูลใช้วิธีที่ ผู้สอนได้แนะนำให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของเอกสาร โบราณในชุมชน และทำการสำรวจ คัดเลือก หนังสือชุด ที่ค่อนข้างมีความสมบูรณ์ครบถ้วน และทำการคัดลอก ต้นฉบับจากนั้นจึงทำการปริวรรต และศึกษาต่อไป

ขั้นตอนการอนุรักษ์เริ่มจากการสำรวจ การคัดแยกหมวดหมู่แล้วนำมาลงทะเบียน การเก็บใส่กล่อง เพื่อเก็บรักษา การเผยแพร่ในลักษณะการศึกษาปริวรรตดังมีกระบวนการคือ

ในการสำรวจข้อมูลของสถาบันทักษิณคดีศึกษาได้เริ่มมีการสำรวจเพื่อสะสมข้อมูลสมุดไทยนับแต่ พ.ศ. 2518 เรื่อยมา การเก็บข้อมูลบางส่วนตั้งแต่การศึกษาชาติชินของวิทยาลัยวิชาการศึกษา การรวบรวมข้อมูลวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ และการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ พื้นที่ที่มีการสำรวจและรวบรวมทั้งจัดทำสำเนาเอกสารจัดทำรูปเล่มและกระบวนการรับบริจาคจากผู้ต้องการมอบสมุดไทยเพื่อใช้ในการศึกษาต่อไป รวมทั้งการจัดซื้อในลักษณะให้คำตอบแทนสำหรับเจ้าของเอกสารที่มีความเต็มใจมอบให้ ทั้งนี้จุดประสงค์ของการรวบรวมเป็นการสำรวจเพื่อการเก็บรักษาข้อมูลของท้องถิ่นภาคใต้ เท่าที่สามารถจัดทำได้ ซึ่งจัดทำในลักษณะแผนงานประจำของสถาบันและดำเนินการอย่างต่อเนื่องตราวจนปัจจุบัน (ชัยวุฒิ พิชะกุล, สัมภาษณ์)

ขั้นตอนของการคัดแยกข้อมูลเริ่มจากการทำความสะอาดตัวเล่มต้นฉบับ และการคัดซื้อเอกสารทั้งฉบับที่เก็บได้เป็นเอกสารสมุดไทยเดิมและที่จัดทำเป็นสำเนา มีการทำปก และลงทะเบียนเพื่อดูแลรักษาต่อไปหมวดหมู่ของการแบ่งกลุ่มเนื้อหา จัดเป็นหมวดคือหมวดประวัติศาสตร์ ศาสนา กฎหมาย ภาษา นิทาน ความเชื่อ และโหราศาสตร์ โดยการลงทะเบียนก่อนหรือหลังจะเรียงตามระยะเวลาที่ได้รับเอกสาร และได้มีการพัฒนาระบบข้อมูลจากการจัดหมวดหมู่ของบัตรรายการมาเป็นการใช้ระบบข้อมูลคอมพิวเตอร์เพื่อความสะดวกรวดเร็วในการสืบค้นข้อมูล (อุบลศรี อรรถพันธุ์, สัมภาษณ์)

นอกจากการลงทะเบียนข้อมูลดังกล่าวแล้วทางสถาบันยังได้มีการจัดทำระบบฐานข้อมูลซึ่งเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. 2511 ต่อมา พ.ศ. 2536 ได้เริ่มมีการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ และ พ.ศ. 2546 เป็นต้น

มาได้เปิดบริการทางเว็บไซต์เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้มาใช้บริการ และเป็นการจัดระบบให้ดีขึ้น สถาบันมีนโยบายจัดทำระบบฐานข้อมูลเครือข่ายคอมพิวเตอร์เพื่อให้ระบบฐานข้อมูลมีความทันสมัยและเป็นแหล่งศูนย์ข้อมูลในระดับภูมิภาค จึงสามารถให้บริการข้อมูลเอกสารท้องถิ่นโดยการเผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ตของสถาบันได้ในปัจจุบัน (สมพร ชุมทอง, สัมภาษณ์)

การเก็บรักษาต้นฉบับมีการจัดใส่กล่องโดยบันทึกรายการเอกสาร จัดทำทะเบียนรหัสแล้วห่อผ้า และใส่เม็ดพริกไทยเพื่อป้องกันแมลงและเชื้อรา ภายในห้องเอกสารมีตู้จัดแสดงต้นฉบับในแต่ละหมวด

ในส่วนการเผยแพร่ในลักษณะการศึกษาปริวรรตสถาบันได้เริ่มดำเนินโครงการปริวรรตวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ในปี 2541 ตามนโยบายภารกิจของสถาบันแห่งนี้คือจัดเก็บรวบรวมอนุรักษ์วรรณกรรมท้องถิ่น และปริวรรตตลอดจนการวิเคราะห์วิจัยวรรณกรรมท้องถิ่นเพื่อเผยแพร่โดยมุ่งประโยชน์ในการศึกษาวรรณกรรมของท้องถิ่นภาคใต้ ทำการดำเนินงานกระทำอย่างต่อเนื่องมีคณะวิจัยของสถาบันประกอบด้วยนักวิจัย นักวิชาการของสถาบัน ทำการสำรวจข้อมูลคัดเลือกเรื่องที่สำคัญและมีความสมบูรณ์ ทำการปริวรรต โดยพยายามคงเนื้อหาเดิมไว้มากที่สุด ผลงานการปริวรรตในปัจจุบันครอบคลุมทั้งในส่วนเนื้อหาที่เป็นข้อมูลท้องถิ่นด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา ตำรายา โสยศาสตร์ โหราศาสตร์ เป็นต้น สมุดไทยในช่วง พ.ศ. 2544 - 2546 รวมทั้งสิ้นประมาณ 200 รายการ ปริวรรตเผยแพร่ประมาณ 20 เรื่อง เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นเรื่อง ตำรา ชาดก ประวัติศาสตร์ รวมต้นฉบับและสำเนาเอกสารประมาณ 2,000 กว่ารายการ (ชัยวุฒิ พิชะกุล, สัมภาษณ์)

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการของสถาบันทักษิณคดีศึกษา

ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์ของสถาบันทักษิณคดีศึกษา อาจประมวลเป็นปัญหาหลักคือ ปัญหา

ด้านการจัดเก็บอนุรักษ์ตัวต้นฉบับ ปัญหาการพัฒนา
ระบบข้อมูล และปัญหาในการศึกษาปริวรรตข้อมูล
สมุดไทยของนักวิจัย

ปัญหาในด้านการอนุรักษ์ต้นฉบับสมุดไทย เกิด
จากปัญหาความบกพร่องของต้นฉบับที่รวบรวมมาจาก
พื้นที่ต่าง ๆ แม้ว่าการเก็บต้นฉบับจะเลือกต้นฉบับที่
สมบูรณ์ที่สุด หรือพอจะอยู่ในสภาพที่สามารถนำมา
ศึกษาต่อไปได้ก็ตาม สมุดไทยส่วนใหญ่ที่เก็บมาได้จะ
ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์หนังสือมากกว่าใบลาน
และเป็นหนังสือขุดขาวมากกว่าหนังสือขุดดำ ลักษณะ
การชำรุดของหนังสือขุดที่พบ คือ หน้าแรกและหน้า
สุดท้ายมักจะชำรุดมากกว่าเนื้อหาภายใน ซึ่งทำให้การ
ศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาด้านการสืบค้นผู้แต่ง
และปีที่บันทึกเป็นไปได้ยาก ในแง่ของความเก่าของ
หลักฐานเอกสาร ส่วนใบลานปัญหาที่พบมากคือ การ
สลับหน้าของใบลานที่บันทึกเกิดจากสาเหตุที่เชือกร้อย
ใบลานเพื่อจัดผูกของใบลานแต่ละเรื่องชำรุดจนยาก
ต่อการจัดลำดับข้อมูลเนื้อหา นอกจากนี้ยังพบว่าใบลาน
เป็นเอกสารโบราณท้องถิ่นที่มีความเก่าแก่กว่าเอกสาร
ประเภทหนังสือขุด ภาษาที่ใช้อ่านยาก เพราะบันทึก
ด้วยอักษรขอม ภาษาบาลี หรือมีการใช้อักษรปะปนกัน
มักใช้ภาษาบาลีเป็นส่วนใหญ่และมีภาษาไทยบ้าง
เล็กน้อย หรือบางเรื่องใช้ภาษาไทยแทรกด้วยตัวอักษร
ขอม เป็นต้น การอนุรักษ์ต้นฉบับของสถาบันฯ กระทำ
โดยอาศัยวิธีทางพื้นบ้านคือ ใส่มะลิต้พริกไทยในห่อผ้า
ที่เก็บเอกสารโบราณดังกล่าวบรรจุกล่อง จัดไว้ใน
ตู้เอกสาร ภายในห้องมีอุณหภูมิต่ำโดยอาศัยเครื่อง
ปรับอากาศ ส่วนวิธีการทางวิทยาศาสตร์อื่นยังไม่ได้
นำมาใช้การเก็บต้นฉบับที่จะพัฒนาต่อไป ต้องอาศัย
งบประมาณ และต้องพยายามไปศึกษาระบบการจัดเก็บ
ในแหล่งข้อมูลสำคัญภายในและต่างประเทศ

ปัญหาการพัฒนา ระบบข้อมูล

การพัฒนา ระบบข้อมูลมีความสำคัญในด้านการ
จัดเก็บและการบริการเพื่อเผยแพร่ข้อมูลท้องถิ่นสู่

ผู้สนใจ สถาบันจำเป็นต้องมีนโยบายในการจัดระบบ
ข้อมูลให้มีความชัดเจน และเพิ่มเติมข้อมูลเบื้องต้น
เช่น การลงทะเบียนข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับแหล่ง
ที่มาของเอกสาร รวมทั้งข้อมูลเบื้องต้นที่อาจเกี่ยวข้อง
กับเนื้อหา โดยสังเขป ซึ่งจะทำให้การสืบค้นข้อมูลของ
เอกสารกระทำได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้การพัฒนาระบบ
ฐานข้อมูล ก็จำเป็นต้องมีการปรับปรุงคือ การพัฒนา
ระบบฐานข้อมูลที่จำเป็นต้องจัดซื้อโปรแกรมที่ทันสมัย
ซึ่งจะทำให้การจัดทำฐานระบบข้อมูลมีความรวดเร็ว
มากยิ่งขึ้น (ชัยวุฒิ พิชยะกุล และสมพร ชุมทอง,
สัมภาษณ์)

ปัญหาในด้านการปริวรรตข้อมูลสมุดไทยของนักวิจัย

การดำเนินการปริวรรตข้อมูลเพื่อจัดทำเอกสารนั้น
ได้เน้นการคัดเลือกเอกสารที่มีเนื้อหาสมบูรณ์ และ
เรื่องราวมีสำคัญต่อการศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่น ข้อมูล
เบื้องต้นจะมีข้อความแนะนำเอกสาร หลักการปริวรรต
ในแต่ละฉบับ และสภาพของข้อมูล โดยการปริวรรต
นั้นนักวิจัยพยายามคงเนื้อหาในต้นฉบับไว้มากที่สุด
ปัญหาที่พบมาก ได้แก่ นักวิจัยยังขาดความชำนาญใน
การถอดความอักษรโบราณ เช่น อักษรขอม รวมไปถึง
ปัญหาการชำรุดของต้นฉบับ บางรายการชำรุดอาจกระทบ
ต่อความสมบูรณ์ของเนื้อหาทั้งหมด นอกจากนี้ การ
ผลิตนักวิจัยท้องถิ่นที่สนใจงานในลักษณะดังกล่าวก็ยัง
เป็นอีกปัญหาหนึ่งซึ่งจะเชื่อมโยงกับแผนการผลิต
บัณฑิตในสถาบันอุดมศึกษาและปัจจุบันนักวิจัยที่
ดำเนินงานด้านการศึกษาปริวรรตเอกสารท้องถิ่นของ
สถาบันมีอยู่อย่างจำกัด (ชัยวุฒิ พิชยะกุล, สัมภาษณ์)

2.2 แหล่งข้อมูลสมุดไทย สำนักส่งเสริม

ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา
ที่มาของการก่อตั้ง แหล่งข้อมูลสมุดไทย
สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏ
สงขลา

แหล่งข้อมูลสมุดไทยของสำนักส่งเสริมศิลป-
วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา เกิดขึ้นจาก

นโยบายการจัดการศึกษา และการส่งเสริมให้สถาบันอุดมศึกษาท้องถิ่นได้มีบทบาทในการส่งเสริมอนุรักษ์วัฒนธรรมของภูมิภาค ใน พ.ศ. 2498 ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูสงขลา และโรงเรียนสตรีฝึกหัดครูสงขลา ยุคแรกได้มีการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับท้องถิ่นทั้งเอกสารและโบราณวัตถุ เพื่อใช้ประกอบการศึกษาในหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา (ปศ.ชั้นสูง) และต่อมามีการพัฒนาเป็นหลักสูตรระดับปริญญาตรีของวิทยาลัยครูสงขลา วิชาเอกภาษาไทย ราชบัณฑิตยสถาน และวิชาภาษาถิ่น ขณะเดียวกันใน พ.ศ. 2519 กระทรวงศึกษาธิการได้มีการสนับสนุนให้มีการตั้งหน่วยงานด้านวัฒนธรรมในสถานศึกษาชั้นสูงในท้องถิ่น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544, 3-5) และในส่วนของวิทยาลัยครูได้มีการตั้งหน่วยงานด้านการส่งเสริมงานด้านวัฒนธรรมตามนโยบายดังกล่าวที่เรียกว่าหน่วยประเคราะห์ศูนย์ชุมชนส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทยในวิทยาลัยครูทั่วประเทศ หน่วยงานนี้ได้มีการจัดตั้งเป็นทางการในวิทยาลัยครูสงขลาใน พ.ศ. 2524 ต่อมาใน พ.ศ. 2528 ได้พัฒนาเป็นหน่วยงานศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูสงขลา ตาม พ.ร.บ.วิทยาลัยครู พ.ศ. 2528 จึงมีหน่วยงานทางวัฒนธรรม 2 หน่วยงาน โดยได้รับงบประมาณจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) และงบประมาณกรมการฝึกหัดครู เพื่อบริหารงานร่วมกัน (ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูสงขลา, 2530, 1 - 5)

การเก็บรวบรวมเอกสารประเภทสมุดไทยของศูนย์ศิลปวัฒนธรรมดังกล่าวเริ่มในปี พ.ศ. 2528 ตามการจัดการเรียนการสอนวิชาชุมนุมคนไทย และวัฒนธรรมไทย ผู้จัดแผนรวบรวมขณะนั้นคือ อาจารย์ผู้สอนเกี่ยวกับคติชนวิทยา โดยจัดให้มีกิจกรรมศึกษาค้นคว้าหนังสือโบราณ หรือทำสำเนาเพื่อประกอบการเรียนการสอน การเก็บรักษาอาศัยวิธีการรวบรวมจากแหล่ง แต่ยังคงขาดการปริวรรตข้อมูลเพื่อนำมาศึกษา

โดยตรง ดังนั้นช่วงแรกจึงเป็นการดำเนินการในลักษณะสำรวจรวบรวมเป็นหลัก (สัมภาษณ์ อาจารย์เกษม ขนาบแก้ว) มีการสะสมข้อมูลมาจนช่วง พ.ศ. 2538 ก็ขาดการสานต่อเพราะสถาบันขาดบุคลากรหลักซึ่งสนใจศึกษาเอกสารโบราณประเภทนี้ รวมทั้งสำนักศิลปวัฒนธรรมที่ตั้งขึ้นจากหน่วยงานศูนย์ศิลปวัฒนธรรม แต่เดิมก็มีการกิจด้านอื่น ๆ ด้วย การอนุรักษ์สมุดไทยซึ่งมีฐานอยู่แล้วจึงต้องหยุดชะงัก เอกสารที่จัดมีประมาณ 500 กว่ารายการ ยังขาดการพัฒนาระบบข้อมูล และไม่มีผู้นำมาศึกษา จากการสำรวจเอกสารพบที่มีชื่อเรื่องประมาณ 10 รายการ (รจนา ศรีใส, สัมภาษณ์)

การดำเนินการอนุรักษ์เอกสาร

เอกสารที่รวบรวมในแหล่งข้อมูลนี้เริ่มสะสมมาราว 20 ปี แต่มีการขาดช่วงของการดำเนินการในปัจจุบันที่หน่วยงานยังไม่ได้จัดระบบของเอกสารประเภทสมุดไทยจากการสำรวจกระบวนการเก็บรักษา ยังไม่ได้จัดทำบัญชีรายชื่อ และการจัดเก็บให้เป็นระบบ สำหรับการเผยแพร่ข้อมูล ดังนั้นเอกสารจึงอยู่ในสภาพชำรุดอย่างที่เป็นอยู่ในแหล่งเดิม จึงยังไม่มีการทำทะเบียนเอกสาร การจัดเก็บ และการดูแลป้องกันการสูญสลายเพราะแมลง และเชื้อรา

ปัญหาในการดำเนินงาน

ผู้สำรวจแหล่งข้อมูลสามารถประมวลปัญหาสำคัญในการอนุรักษ์สมุดไทยของแหล่งนี้คือ ปัญหาการขาดบุคลากรที่เป็นหลักในการดำเนินการ การขาดแผนงานในการดำเนินงานด้านนี้จริงจริง ไม่มีการจัดบุคลากรที่จะทำงานด้านการอนุรักษ์โดยตรง ในด้านการอนุรักษ์ต้นฉบับของสมุดไทยปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งของแหล่งนี้คือ เอกสารชำรุดขาดการดูแลจัดระบบ การพัฒนางานด้านสมุดไทย (เกษม ขนาบแก้ว, สัมภาษณ์)

2.3 แหล่งข้อมูลสมุดไทยของหอสมุดแห่งชาติ กาญจนาภิเษกสงขลา

ความเป็นมาของการดำเนินงานของแหล่ง
ข้อมูล

หอสมุดแห่งชาติกาญจนาภิเษกสงขลาเป็น
หอสมุดแห่งชาติกรมศิลปากร ที่จัดตั้งขึ้นสำหรับเป็น
สถานบริการข้อมูลทางการศึกษาเกี่ยวกับท้องถิ่นแห่งหนึ่ง
ของภาคใต้ หอสมุดแห่งนี้ตั้งอยู่ที่ถนนน้ำกระจ่าย-
อ่างทอง ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา กรมศิลปากร
ได้ขยายงานของหอสมุดแห่งชาติจังหวัดสงขลา โดย
เริ่มโครงการจัดตั้งในปี พ.ศ. 2539 และได้เปิดให้
บริการอย่างเป็นทางการใน พ.ศ. 2540 เป็นต้นมาหอสมุด
ประกอบด้วยอาคาร 5 หลัง โดยอาคารหลังที่ 5 ชั้นบน
จัดเป็นแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับเอกสารโบราณของท้องถิ่น

การจัดให้มีห้องบริการข้อมูลเอกสารโบราณของ
ท้องถิ่น ครั้งแรกอยู่ในนโยบายการให้บริการการศึกษา
แก่ผู้สนใจ จัดอยู่ในหมวดข้อมูลเอกสารอ้างอิง และ
หนังสือเกี่ยวกับท้องถิ่นเพื่อการศึกษาค้นคว้าวิจัยได้แก่
หนังสืออ้างอิงประเภทต่าง ๆ ทั้งภาษาไทย และภาษา
ต่างประเทศ เช่น วิทยานิพนธ์ ราชกิจจานุเบกษา
หนังสือภาษาไทยโบราณ (สมุดไทยทั้งหนังสือบุดและ
ใบลาน) สิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวกับท้องถิ่นภาคใต้ ในส่วน
เอกสารสมุดไทยของแหล่งนี้ส่วนใหญ่รวบรวมเอกสาร
โบราณจากการบริจาคของบุคคล และวัด ซึ่งมีการ
ดำเนินการเชิงสำรวจ และรวบรวมในปี พ.ศ. 2534
และดำเนินเรื่อยมาจน พ.ศ. 2539 (พิน ปกอนันต์,
สัมภาษณ์)

กระบวนการอนุรักษ์ข้อมูลสมุดไทยของแหล่ง
ข้อมูล

การสะสมข้อมูลสมุดไทยของหอสมุดแห่งชาติ
กาญจนาภิเษกสงขลา เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2534 ที่มีการ
รับบริจาคเอกสารทั้งหนังสือบุดและใบลานจากบุคคล
และวัดในจังหวัดต่าง ๆ ของภาคใต้ จากการสำรวจ
บัญชีเอกสารสมุดไทยที่จัดทำใน พ.ศ. 2539 ครั้งแรก

ของแหล่งข้อมูลได้มีการจัดทำรายการเอกสารจำนวน
ประมาณ 900 รายการ โดยเอกสารส่วนใหญ่ของ
แหล่งข้อมูลนี้จะเป็นใบลานมากกว่า 90 เปอร์เซ็นต์
ที่เหลือจะเป็นเอกสารประเภทหนังสือบุด ในจำนวน
เอกสารใบลานกว่า 800 ผูก รวมใบลานจากวัดในสาม
จังหวัดภาคใต้คือ จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส
ด้วย

ในด้านการเก็บรักษาเพื่ออนุรักษ์ต้นฉบับเอกสาร
โบราณมีระบบการจัดรูปแบบทั้งการจัดทำบัญชี การ
บรรจุห่อผ้า และกล่อง การจัดเก็บในตู้โดยอาศัย
คำแนะนำของกรมศิลปากร การจัดทำบัญชีรายชื่อเอกสาร
มีการระบุรายละเอียดในลักษณะจัดทำทะเบียนเอกสาร
บัญชีเอกสาร พ.ศ. 2539 แสดงลำดับที่เอกสาร
เลขทะเบียน ชื่อเรื่อง อักษรที่ใช้ ภาษาที่ใช้ ลักษณะ
การจารลายเส้น ลักษณะของฉบับใบลาน ปกของเอกสาร
หรือไม่ประทับ สังเขปของประวัติที่แสดงแหล่งที่มาจาก
การรับบริจาคเอกสารโบราณแต่ละผูก จำนวนผูกทั้งหมด
จำนวนคัมภีร์ของเรื่องที่จัดลงทะเบียนไว้ ตู้และชั้นที่
จัดเก็บ (พิน ปกอนันต์, สัมภาษณ์)

ส่วนต้นฉบับใบลานที่ถูกเก็บในชั้นตู้ของห้องจัด
แสดงส่วนใหญ่ถูกนำมาห่อผ้า โดยแต่ละห่ออาจมีเรื่อง
3-5 เรื่องรวมด้วยกัน จัดเรียงในตู้ตามอักษรของชื่อ
เรื่อง และมีหมายเลขทะเบียนกำกับ ส่วนหมวดหมู่
ของเอกสาร ไม่ได้จัดทำเนื่องจากข้อมูลสมุดไทยของ
แหล่งนี้เน้นการรวบรวมเอกสารประเภทใบลานซึ่งเนื้อหา
ส่วนใหญ่ จะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนาเป็นหลักอยู่
แล้ว

เอกสารประเภทคัมภีร์ใบลานของวัดในภาคใต้
ที่จัดรวบรวมในแหล่งข้อมูลแห่งนี้ ส่วนใหญ่แทบทุก
รายใช้อักษรขอม ส่วนภาษาที่ใช้ในการบรรยายมีทั้ง
ภาษาบาลีปนกับภาษาไทยในใบลานผูกเดียวกัน หรือ
โดยทั่วไปลักษณะการบันทึกข้อมูลในใบลานของท้องถิ่น
ภาคใต้มีทั้งลักษณะการบันทึกที่เรียกว่า “ขอมไทย”
หมายถึง ใช้ตัวอักษรขอมบันทึกบรรยายเป็นภาษาไทย
และ “ขอมบาลี” หมายถึงใช้ตัวอักษรขอมแต่บรรยาย

เป็นภาษาบาลี (มคอธ) รวมทั้ง “ขอมไทยบาลี” หมายถึง ใช้ตัวอักษรขอมบันทึกบรรยายความภาษาไทยและภาษาบาลีปะปนกัน (กรมศิลปากร, 2539, 428)

การสำรวจลำดับชื่อของเอกสารโบราณใช้วิธีเรียงตามตัวอักษรพบว่า เริ่มด้วยโบราณผูกที่ 1 เรื่อง กัจจายนมุลล (กัจจายนสูตรนาม-การก) กฐินทานานิลัสกถา (พระอานิสงส์กฐิน) กตถุญตถากถา (กตถุญตถาสูต) ลำดับข้อมูลจน อุปสมบทวิธี (อุปสมบทวิธี) อุโบสถวินิจจย (พระอุโบสถวินิจจย) เป็นต้น เนื้อหาส่วนใหญ่ในโบราณมักเป็นการบันทึกพระธรรมในพระพุทธศาสนาหมวดต่าง ๆ ตามความนิยมของคนไทยภาคใต้ที่ใช้คัมภีร์โบราณบันทึกข้อมูลทางศาสนา อันเกี่ยวข้องกับแบบแผนของจารีตการศึกษาสมัยโบราณของท้องถิ่น นอกจากนี้ลักษณะการบันทึกเอกสารที่ปรากฏอักษรขอมก็ยังมีอธิบายพัฒนาการของการรับอิทธิพลด้านอารยธรรมเก่าแก่ของคนในท้องถิ่นจากขอม ตั้งแต่ระยะที่อาณาจักรขอมเคยรุ่งเรืองในราวพุทธศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา พร้อมทั้งได้แผ่อิทธิพลมายังแหลมมลายูตอนบน สะท้อนให้เห็นจากตัวอักษรที่ใช้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนา และสังคมของคนในภาคใต้ โดยเฉพาะหลักฐานลายลักษณ์อักษรที่พอหลงเหลือ อาทิ หนังสือขอม และคัมภีร์โบราณของคนไทยภาคใต้ เป็นต้น (กรมศิลปากร, 2539, 1 - 428)

เนื่องจากหอสมุดแห่งชาติกาญจนาภิเษกสงขลามีนโยบายสนับสนุนการศึกษานอกระบบด้วยการรวบรวมข้อมูลของการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้ โดยจัดห้องข้อมูลเกี่ยวกับหนังสืออ้างอิง และหนังสือท้องถิ่น ซึ่งมีเอกสารสมุดไทยท้องถิ่น ที่ได้มาจากการบริจาคจากวัดในพื้นที่ต่าง ๆ และเอกสารจากหอสมุดแห่งชาติกรุงเทพฯ เป็นบางส่วน ปัจจุบันข้อมูลสมุดไทยได้เปิดให้บริการค้นคว้าเฉพาะในห้องที่จัดไว้ ยังขาดการสำเนาจากต้นฉบับเพื่อใช้เป็นข้อมูลให้ศึกษาแทนตัวต้นฉบับจริง การดำเนินการดังกล่าว ต้องอาศัยระยะเวลาและงบประมาณสนับสนุน

นอกจากนี้ในด้านการศึกษาเผยแพร่ เนื่องจากหอสมุดมีหน้าที่หลักในการจัดบริการเพื่อการศึกษา ค้นคว้า ดังนั้นข้อมูลที่เผยแพร่จึงเน้นการให้บริการจากแหล่งเป็นหลัก ยังขาดขั้นตอนการปริวรรตข้อมูล และขั้นตอนของการศึกษาวิจัยซึ่งต้องอาศัยนักวิชาการที่สนใจ และมีความเชี่ยวชาญในการศึกษาปริวรรตข้อมูลประวัติศาสตร์ ดังกล่าว นอกจากนั้นนโยบายของแหล่งข้อมูลก็แตกต่างจากสถาบันการศึกษา และสถาบันวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรม ท้องถิ่นภาคใต้อื่นที่มีบุคลากรด้านวิชาการและนักวิจัยซึ่งจะอาศัยฐานข้อมูลจากแหล่งเพื่อผลิตผลงานปริวรรต และการศึกษาวิจัยต่อไป

สรุป

จากการสำรวจสถานภาพแหล่งข้อมูลสมุดไทยภาคใต้จะเห็นได้ว่าวัตถุประสงค์ของการก่อตั้งแหล่งข้อมูลสมุดไทยทั้งพื้นที่จังหวัดพัทลุง และจังหวัดสงขลาแล้วแต่มีความคล้ายคลึงกัน คือ เป็นแหล่งรวบรวมสะสมองค์ความรู้ของท้องถิ่น ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อกระบวนการศึกษาเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพของการศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งในด้านประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมภาคใต้ โดยเฉพาะการตระหนักถึงคุณค่าของสมุดไทยในฐานะแหล่งบันทึกภูมิรู้ของท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรมที่หลงเหลือ สำหรับการฟื้นฟูการศึกษาเกี่ยวกับท้องถิ่นของคนรุ่นหลัง การรวบรวมเอกสารโบราณประเภทนี้นับเป็นภารกิจสำคัญในการกำหนดนโยบายการอนุรักษ์ ข้อมูลท้องถิ่นของแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากภาครัฐ และประชาชนทั้งในลักษณะของบุคลากร และองค์กรเครือข่ายวัฒนธรรม

กระบวนการอนุรักษ์ต้นฉบับสมุดไทยของแต่ละแหล่งขึ้นอยู่กับศักยภาพในด้านการบริหารงานงบประมาณ การบริหารจัดการขององค์กร แผนงานและบุคลากร นักวิชาการ นักวิจัยที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม การอนุรักษ์ต้นฉบับของสมุดไทยทุกแหล่งมีเป้าหมายร่วมกันคือการจัดระบบข้อมูลสมุดไทยให้ง่ายต่อการศึกษาค้นคว้า

ทางวิชาการ ตั้งแต่การให้บริการสืบค้นข้อมูล การพัฒนาระบบฐานข้อมูล ตลอดจนขั้นตอนของการปริวรรตและการศึกษาวิจัย ซึ่งในขั้นตอนนี้ แหล่งข้อมูลที่มีความพร้อมด้านบุคลากรที่ทำการศึกษาวิจัยจะสามารถพัฒนาข้อมูลสมุดไทย ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น เช่นเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างแหล่งข้อมูลในพื้นที่จังหวัดพัทลุงและสงขลา จะพบว่ามีความแตกต่างกันในรายละเอียดคือ ด้านกระบวนการอนุรักษ์ แม้ว่าทุกแหล่งข้อมูลทั้งในจังหวัดพัทลุงและจังหวัดสงขลาจะมีแนวคิดในการอนุรักษ์เพื่อรักษาต้นฉบับ เพื่อประโยชน์ต่อการศึกษา แต่กระบวนการของแหล่งข้อมูลในพื้นที่จังหวัดสงขลาได้รับการสนับสนุนทั้งระดับ ทุนและการพัฒนาระบบที่มีศักยภาพสูง เนื่องจากแหล่งข้อมูลตั้งอยู่ในพื้นที่ซึ่งเป็นศูนย์กลางความเจริญในภาคใต้ ดังนั้นกระบวนการในการอนุรักษ์ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือสำหรับการพัฒนา ศักยภาพทั้งด้านงบประมาณและกำลังคน ก็ทำให้แหล่งข้อมูลในพื้นที่จังหวัดสงขลา มีความพร้อมในการอนุรักษ์ต้นฉบับข้อมูลมากกว่า แหล่งข้อมูลจังหวัดพัทลุง ซึ่งมีเอกสารท้องถิ่นจำนวนไม่น้อย แต่ขาดการสนับสนุนด้านกระบวนการอนุรักษ์ ที่ถูกต้องอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้แนวทางการพัฒนาระบบข้อมูลเกี่ยวกับการอนุรักษ์ต้นฉบับ และกระบวนการปริวรรต ตลอดจนการศึกษาวิจัยจำเป็นต้องอาศัยการสร้างเครือข่ายที่มีศักยภาพอีกด้วย โดยทั่วไป แหล่งข้อมูลมีปัญหาาร่วมกันคือ ปัญหาด้านบุคลากรที่มีอยู่จำกัด และจำเป็นต้องมีการพัฒนาบุคลากรที่มีอยู่แล้วรวมทั้งการสร้างเครือข่ายในลักษณะความร่วมมือในการศึกษาจากสถาบันการศึกษา โดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษา ปัญหางบประมาณในกระบวนการอนุรักษ์ของแหล่งข้อมูลยังมีจำกัด ปัญหาการบริหารจัดการ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของแหล่งข้อมูล แนวทางแก้ไขต้องส่งเสริมนโยบายการจัดทำแผนงานที่สอดคล้องกับภาระหนักถึงความสำคัญของสมุดไทยในฐานะแหล่งเรียนรู้ข้อมูลของท้องถิ่น ปัญหาด้านบุคลากรและงบประมาณ ตลอดจนการบริหารจัดการของระบบข้อมูล

ดังกล่าว เมื่อศึกษาแหล่งข้อมูลในเชิงเปรียบเทียบระหว่างแหล่งข้อมูลจังหวัดสงขลาและแหล่งข้อมูลจังหวัดพัทลุงพบว่าแหล่งข้อมูล จังหวัดสงขลาประสบปัญหาดังกล่าวน้อยกว่าเพราะแหล่งข้อมูลในพื้นที่จังหวัดสงขลา มักเป็นเครือข่ายของสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาในท้องถิ่น ขณะที่แหล่งข้อมูลในจังหวัดพัทลุงได้รับการสนับสนุนจากสถาบันการศึกษาระดับโรงเรียนและวัดเป็นพื้นฐานซึ่งเป็นเครือข่ายบุคลากรซึ่งมาจากชุมชนท้องถิ่นเป็นหลักความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษาระดับสูงต่อแหล่งข้อมูลจึงยังมีอย่างจำกัด นอกจากนี้จำเป็นต้องมีการพัฒนาระบบข้อมูลโดยใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยสอดคล้องกับสังคมการเรียนรู้ปัจจุบัน ตลอดจนมีการผลิตผลงานการศึกษาที่เกี่ยวข้องจึงจะทำให้แหล่งข้อมูล มีศักยภาพในการเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมอย่างแท้จริงทั้งแหล่งข้อมูลในจังหวัดพัทลุงและแหล่งข้อมูลในจังหวัดสงขลา

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2539). *บัญชีคัมภีร์ใบลานหอสมุดแห่งชาติ สงขลา*. กรุงเทพฯ: หอสมุดแห่งชาติกรมศิลปากร.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2544). *คู่มือการบริหารและการจัดการด้านวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ ร.ส.พ.
- โครงการอนุรักษ์สมุดไทยภาคใต้เพื่อการศึกษาประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมภาคใต้. (2547). *รายงานความก้าวหน้าการสำรวจข้อมูลการอนุรักษ์สมุดไทยภาคใต้ระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนพฤศจิกายน 2547*. ปัตตานี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (สำเนา)
- _____. *รายงานความก้าวหน้าการสำรวจข้อมูลการอนุรักษ์สมุดไทยภาคใต้ระหว่างเดือนธันวาคม 2547 ถึง เดือนสิงหาคม 2548*. ปัตตานี: คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย

- สงขลานครินทร์. (สำเนา)
 ศูนย์วัฒนธรรมโรงเรียนสตรีพัทลุง. (2528). บัญชีเอกสาร
 หนังสือบูตและใบลานของศูนย์วัฒนธรรม
 โรงเรียนสตรีพัทลุง. พัทลุง: โรงเรียนสตรีพัทลุง.
 _____. (2529). ประวัติความเป็นมาของศูนย์
 วัฒนธรรม โรงเรียนสตรีพัทลุง จ.พัทลุง. พัทลุง:
 ศูนย์วัฒนธรรมโรงเรียนสตรีพัทลุง.
 ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูสงขลา. (2530). ประวัติ
 ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครูสงขลา. สงขลา:
 ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครูสงขลา.
- สัมภาษณ์**
 เกษม ขนบแก้ว. อาจารย์ สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัย
 ราชภัฏสงขลา สงขลา. (2547). สัมภาษณ์, 4
 มิถุนายน.
 ชนิษฐา สุวรรณลิขิต. อาจารย์ ศูนย์วัฒนธรรมโรงเรียน
 สตรีพัทลุง พัทลุง. (2547). สัมภาษณ์, 28
 มิถุนายน.
- ชัยวุฒิ พิชะกุล. นักวิจัยชำนาญการ สถาบันทักษิณคดีศึกษา
 สงขลา. (2547). สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม.
 พระครูใบฎีกาเดิม เจ้าอาวาสวัดเขียนบางแก้ว วัดเขียน
 บางแก้ว เขาชัยสน พัทลุง. (2547). สัมภาษณ์,
 15 กรกฎาคม.
 พิน ปกอนันต์. เจ้าหน้าที่หอสมุดแห่งชาติกรมศิลปากร
 สงขลา หอสมุดแห่งชาติกาญจนาภิเษก สงขลา.
 (2547). สัมภาษณ์, 5 กรกฎาคม.
 รจนา ศรีใส, อาจารย์. สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัย
 ราชภัฏสงขลา สงขลา. (2547). สัมภาษณ์, 3
 มิถุนายน.
 สมพร ชุมทอง. นักวิชาการ สถาบันทักษิณคดีศึกษา สงขลา.
 (2547). สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม.
 สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. สงขลา. (2547). สัมภาษณ์, 2
 มิถุนายน.
 อุบลศรี อรรถพันธุ์. นักวิจัยชำนาญการ สถาบันทักษิณ-
 คดีศึกษา สงขลา. (2547). สัมภาษณ์, 10
 มิถุนายน.